

„Čas zločina ne zazvoni u isto vreme
za sve narode.
Time se objašnjava trajanje istorije.”

E. M. SIORAN,
Silogizmi gorčine

*Za Aidu.
Za Ikbela.
Moje otvorene oči.*

I

Danas je M'ma još živa.

Više ne kaže ništa, mada bi mogla ispričati dosta toga. Za razliku od mene, koji sam ovu priču toliko preispitivao da se više ne sećam gotovo ničega.

Hoću da kažem kako je ova priča stara preko pola veka. Dogodila se i mnogo se o njoj govorilo. Ljudi još o njoj pričaju, ali pominju samo jednog mrtvog – bez stida, vidiš, a bilo ih dvojica. Da, dvojica. Zašto je jedan izostavljen? Prvi je umeo da pripoveda, toliko dobro da mu je uspelo da se njegov zločin zaboravi, dok je drugi bio nepismeni siromah kojeg je Bog stvorio samo zato da primi metak i ponovo se pretvori u prašinu, anonimus koji nije imao vremena čak ni da dobije ime.

Odmah da ti kažem: onaj drugi, onaj što je ubijen, on mi je brat. Od njega nije ostalo ništa. Ostao sam samo ja da govorim umesto njega, dok sedim u ovom baru i čekam izjave saučešća koje mi niko nikada neće uputiti. Možeš da se smeješ, ali to je moja misija: preprodajem zakulisnu tišinu u praznoj sali. Uostalom, zato sam naučio da govorim ovaj jezik, i pišem; da bih govorio umesto

jednog mrtvog, da nastavim njegove rečenice. Ubica je postao slavan, a njegova priča suviše je dobro napisana da bi mi uopšte palo na pamet da ga imitiram. Ovo je njegov jezik. Zato ću ja raditi ono što se u ovoj zemlji radilo posle nezavisnosti: uzimaću kamen po kamen bivših kuća kolonizatora i izgraditi svoju kuću, svoj jezik. Reči ubice i njegov način izražavanja moje su *upražnjeno dobro*. Ova zemlja je, uostalom, zasuta rečima koje više ne pripadaju nikome, a primećuju se na izlozima starih radnji, u požutelim knjigama, na licima, ili ih je proces dekolonizacije pretvorio u nekakav čudan kreolski jezik.

Ubica je, naime, odavno mrtav, i mnogo davno je moj brat prestao da postoji – osim za mene. Znam da si nestrpljiv da postaviš onu vrstu pitanja koju ja prezirem, ali te molim da me pažljivo saslušаш, na kraju ćeš razumeti. Ovo nije normalna priča. Ona počinje od kraja i vraća se na početak. Da, kao jato lososa nacrtano olovkom. Kao svi drugi, ti si sigurno pročitao tu priču kako ju je ispričao čovek koji ju je napisao. On toliko dobro piše da njegove reči liče na klesani kamen, sušta preciznost. Tvoj junak veoma pazi na nijanse, bezmalo ih je pretvorio u matematiku. Uz pomoć kamenja i minerala izvodi beskonačne proračune. Jesi li ti video kako on piše? Napisao je poemu o ispaljenom metku! Njegov svet je čist, cizeliran jutarnjim svetlom, precizan, jasan, omeđen mirisima i vidicima. Jedina senka su „Arapi”, magloviti

i neprilični predmeti, pristigli „iz starih vremena”, kao utvare koje raspolažu isključivo jezikom zvuka frule. Kažem sebi da njemu sigurno nije do toga da se vrti ukруг po zemlji koja ga nije htela ni mrtvog ni živog. Ubistvo koje je počinio liči na delo ljubavnika razočaranog u zemlju koju ne može imati. Mora da je mnogo patio, siromah! Biti dete mesta koje vas nije rodilo.

I ja sam pročitao njegovu verziju događaja. Kao i ti, i milioni drugih. Od početka, sve ti je jasno: on je imao ljudsko ime, moj brat ime jedne nesreće. Mogao ga je nazvati „Četrnaest Časova”, kao što je onaj svog crnca nazvao „Petak”. Jedan trenutak u danu, umesto jednog dana u nedelji. Četrnaest Časova, nije loše. *Zuđ* na arapskom, dvojica, duo, on i ja, blizanci na koje i ne pomišljaju oni što znaju istorijat ove priče. Jedan Arapin, kratko rečeno u prolazu, živeo je dva sata, a mrtav je neprekidno sedamdeset godina, iako smo ga sahranili. Moj brat *Zuđ* je providan kao staklo: čak i mrtav, tačnije ubijen, pominje se kao dašak vetra i dve kazaljke na satu, stalno iznova igra vlastitu smrt od metka koji je ispalio jedan Francuz zato što nije znao šta da radi sa svojim danom, a uostalom ni sa svetom koji je nosio na leđima.

I ne samo to! Kada mi ova priča prođe kroz glavu, razbesnim se – tačnije, kad god imam snage da budem besan. Francuz tu glumi mrtvacu i raspreda o tome kako je izgubio majku, zatim i svoje telo, po suncu, zatim telo

svoje ljubavnice, zatim kako je bio u crkvi i utvrdio da je njegov Bog napustio čovekovo telo, zatim kako je bdeo pored leša svoje majke i sopstvenog leša, i tako dalje. Dragi Bože, kako čovek može ubiti nekoga i ukrasti mu čak i njegovu smrt? Moj brat je primio metak, a ne on! Musa, a ne Merso, zar ne? Ima nešto čega se grozim. Niko, čak ni posle nezavisnosti, nije pokušao da sazna ime žrtve, njegovu adresu, ko su mu bili preci, da li je možda imao dece. Niko. Svakog zadivi taj savršeni jezik, izbrušen kao dijamant, svi tvrde kako saosećaju sa usamljenošću ubice i izjavljuju mu veoma učena saučešća. Ko, danas, može da mi kaže pravo Musino ime? Ko zna koja ga je reka odnela do mora koje je trebalo da pređe peške, sâm, bez svog naroda, bez čudotvornog štapa? Ko zna da li je Musa imao revolver, neku filozofiju ili sunčanicu?

Ko je Musa? On je moj brat. Na to želim da dođem. Da ti ispričam ono što Musa nikada nije uspeo da ispriča. Kada si gurnuo vrata ovog bara, otvorio si jedan grob, mladi moj prijatelju. Imaš li knjigu u tašni? Dobro, pravi se da si đak i pročitaj mi prve stranice...

Razumeo si? Nisi? Objasniću ti. Kada mu je majka umrla, taj čovek, ubica, gubi zemlju i upada u dokolicu i apsurd. On je Robinzon koji veruje da će promeniti sudbinu ako ubije svog Petka, ali otkriva da je uhvaćen u zamku na jednom ostrvu i počinje genijalno da grakće

kao neki papagaj, blagonaklon prema samom sebi. „Poor Meursault, where are you?” Ponovi taj krik, biće ti manje smešno, kunem ti se. Zbog tebe ti ovo tražim. Ja tu knjigu znam napamet, mogu celu da ti je izrecitujem kao Kuran. Tu priču napisao je jedan leš, a ne pisac. Znamo da je patio od sunca i bleštavih boja i da nije imao mišljenje ni o čemu, osim o suncu, moru i starom kamenju. Već na početku, osećamo da traži mog brata. U stvari, on ga ne traži da bi ga sreo nego da nikada ne bi morao da ga sretne. Mene, kada god na to pomislim, boli što ga je ubio tako što ga je preskočio, a ne upucao. Ti znaš, on je zločin izvršio veoma nemarno. Toliko nemarno da je kasnije bilo nemoguće mog brata predstaviti kao *šehida*. Mučenik se pojavio znatno posle ubistva. U međuvremenu, moj brat se raspao, a knjiga je doživela uspeh, što nam je poznato. Kasnije su se svi polomili da dokažu kako ubistva nije ni bilo, samo sunčanica.

Ha, ha! Šta piješ? Ovde se najbolja pića nude posle smrti, ne pre. Takva nam je religija, brate moj, požuri, za koju godinu jedini i dalje otvoren bar nalaziće se u raj, posle kraja sveta.

Ukratko ću ti reći o čemu je reč pre nego što ti ispričam celu priču: jedan čovek, koji ume da piše, ubije Arapina, koji tog dana nema čak ni ime – kao da ga je okačio o klin pre nego što je izišao na scenu – a onda počinje da objašnjava kako je za to kriv Bog, jer ne postoji, i nešto

što je upravo shvatio kada je upeklo sunce, i to što ga je morska so naterala da zatvori oči. Prema tome, ubistvo je apsolutno nekažnjen čin i uopšte nije zločin, jer nema zakona koji važi između podneva i četrnaest časova, za njega i za Zuda, za Mersoa i za Musu. Zatim, čitavih sedamdeset godina, svet se opredelio: brzo je uklonjeno telo žrtve, a mesto zločina pretvoreno u nematerijalni muzej. Šta hoće da kaže Merso? „Umri sâm”?, „Umri, budalo”?, „Ne umirem nikad”? Moj brat u ovoj priči nije imao pravo na svoju reč. A ti si, kao svi pre tebe, na pogrešnom putu. Moj brat i ja nosimo apsurd na svojim leđima ili u utrobi svoje zemlje, ne onaj drugi. Razumi me, ne osećam ja ni tugu ni bes. Čak ne glumim ni da sam u žalosti, samo... samo šta? Ne znam. Mislim da bih voleo da ima pravde. Ovo može biti smešno u mojim godinama... Ali kunem ti se da je istina. Pod tim ne podrazumevam pravdu na sudu, nego *ravnotežu*. Zatim, imam i drugi razlog: želim da odem, a da me ne progoni jedan fantom. Mislim da pogađam zašto se pišu prave knjige. Ne da bi čovek postao slavan, nego da sebe učini nevidljivim, sve tvrdeći kako je zagrizao samo jezgro sveta.

Pij to i pogledaj kroz prozor, reklo bi se da je zemlja akvarijum. Dobro, dobro, ovo je i tvoja greška, prijatelju, tvoja radoznalost me izaziva. Godinama te čekam, a ako ne mogu da napišem svoju knjigu, mogu barem da ti je ispričam, zar ne? Čovek koji pije uvek sanja o čoveku

koji sluša. Ovo je mudrost dana, treba da je zapišeš u svoju svesku...

Jednostavno je: ovu priču, naime, treba iznova napisati, na istom jeziku, ali zdesna nalevo. To jest tako što će se poći od još živog tela, sokakā koji su ga odveli do njegovog kraja, Arapinovog imena, sve do njegovog susreta s metkom. Ja sam zato naučio ovaj jezik, donekle, da bih ispričao tu priču umesto mog brata koji je bio prijatelj sunca. Čini ti se neverovatno? Grešiš. Moram dobiti odgovor koji niko nije hteo da mi pruži onda kada je trebalo. Jezik se pije i govori, i jednog dana uzme vas pod svoje; stekne naviku da dohvata stvari umesto vas, dočepa se usta kao ljubavnici u strasnom poljupcu. Poznao sam čoveka koji je naučio da piše francuski zato što je jednog dana njegov nepismeni otac dobio telegram koji niko nije umeo da mu protumači – to je bilo u doba tvog junaka i kolonizatorā. Telegram je nedelju dana trunuo u njegovom džepu dok mu ga neko nije pročitao. U tri reda pisalo je da mu je majka umrla, negde duboko u unutrašnjosti zemlje bez drveća. „Naučio sam da pišem zbog svog oca, da se to više nikad ne ponovi. Nikad nisam zaboravio koliko je bio besan na samog sebe, ni njegov pogled koji je od mene tražio pomoć”, rekao mi je taj čovek. U suštini, ja imam isti razlog. Hajde, počni na čitaš, mada je sve to napisano u mojoj glavi. Svako veče, moj brat Musa, alijas Zuđ, pojavljuje se iz carstva